

“Wachtend op wat Menselijk Geluk, wat Liefde.”

**Het Perspectief van Nederlandse Publiekstijdschriften op Ongehuwd Moederschap
tussen 1950 en 1969**

Indira Kootstra

S4451376

Master Ethics of Education

Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Dr. J. Exalto

Dr. B.E. Bartelink

19 december 2024

Aantal woorden: 9553

Samenvatting

Tussen 1956 en 1984 hebben duizenden ongehuwde moeders afstand gedaan van hun kind. Velen voelden zich hiertoe gedwongen. Na de invoering van de adoptiewet in 1956 werd het de norm voor ongehuwde moeders om hun kind af te staan, zodat het kind kon opgroeien in een traditioneel gezin. De opkomst van de psychologische denkwijze heeft eraan bijgedragen dat de ongehuwde moeder als mentaal ongezond werd beschouwd, ongeschikt om haar kind op te voeden.

Door middel van een inductieve thematische analyse is antwoord gegeven op de vraag: 'Wat was de visie van Nederlandse publikstijdschriften op het onderwerp ongehuwd moederschap tussen de jaren 1950 en 1969, en hoe is deze visie veranderd na de invoering van de adoptiewet in 1956?'. In het online archief Delpher zijn 53 artikelen gevonden en geanalyseerd. Uit de analyse blijkt dat zowel het belang van het kind als het belang van de moeder worden ondersteund in de publikstijdschriften. Net als de ongehuwde moeder, wordt de biologische vader beschreven als mens met emoties. In tegenstelling tot eerdere Nederlandse onderzoeken, waar vooral de psychologische denkwijze dominant blijkt, belichten de publikstijdschriften het onderwerp vanuit verschillende hoeken. Al met al kan gesteld worden dat het ongehuwd moederschap een complex onderwerp is, waar gelijktijdig verscheidene perspectieven op bestaan.

Summary

Between 1956 and 1984, thousands of unmarried mothers gave up their child, many felt forced to do so. After the introduction of the adoption law in 1956, it became the norm for unmarried mothers to give up their child, so that the child could grow up in a traditional family. The rise of the psychological perspective led to the unmarried mother being considered mentally unhealthy, unfit to raise her child.

By means of an inductive thematic analysis, an answer is given to the question: 'What was the view of Dutch magazines on the subject of unmarried motherhood between 1950 and 1969, and how did this view change after the introduction of the adoption law in 1956?'. In the online archive Delpher 53 articles were found and analyzed. The analysis shows that both the interests of the child and the interests of the mother are supported in the magazines. Just like the unmarried mother, the biological father is described as a person with emotions. In contrast to previous Dutch studies, where the psychological way of thinking appears to be dominant, the magazines shed light on the subject from different angles. All in all, it can be said that

unmarried motherhood is a complex subject, on which several perspectives exist simultaneously.

Inhoud

Samenvatting	2
1. Inleiding.....	6
De geschiedenis van het ongehuwd moederschap.....	6
De periode van 1945 tot 1956.....	6
De periode van 1956 tot 1984.....	6
De visie van de FIOM.....	7
Afstandsvaders.....	8
Internationale onderzoeken.....	9
Onderzoeken naar de afstandsmoeders.....	10
2. Methode.....	11
Onderzoeksverloop.....	12
Data-analyse	13
Betrouwbaarheid.....	15
3. Resultaten.....	15
Deelvraag 1: Hoe wordt de ongehuwde moeder en haar ervaring beschreven?.....	15
Ervaring ongehuwde moeder	15
Visie op de ongehuwde moeder	19
Deelvraag 2: Hoe wordt de biologische vader en zijn ervaring beschreven?.....	20
Ervaring biologische vader	20
Visie op de biologische vader	21
Deelvraag 3: Hoe worden de belangen van de ongehuwde moeder en haar kind beschreven?	21
Belang kind	21
Belang moeder	23
Deelvraag 4: Hoe staat deze visie in verhouding tot de visie van de FIOM?.....	24
Ongehuwde moeder	24
Biologische vader.....	24

Belangen moeder en kind.....	24
4. Conclusie en discussie	25
Beperkingen.....	29
Vervolgonderzoek.....	29
5. Literatuur.....	30
6. Bronnen	32
7. Bijlage A	37

1. Inleiding

In september 2019 kwam het onderwerp ‘afstandsmoeders’ grootschalig in het nieuws. De aanleiding hiervan is een zaak aangespannen tegen de Staat door Trudy Scheele-Gertsen. In de jaren 60 voelde zij zich gedwongen haar kind af te staan als ongehuwde moeder. Zij stelt de Staat aansprakelijk voor het leed dat dit bij haar heeft veroorzaakt (Vissers, 2019). Trudy is niet de enige die zich gedwongen heeft gevoeld haar kind af te staan. Tussen 1956 (de invoering van de adoptiewet) en 1984 (de invoering van de abortuswet) hebben naar schatting rond de 13.000 tot 14.000 moeders afstand gedaan van één of meerdere kinderen (Canon Sociaal Werk, 2022; Kok et al., 2017, p. 34). Hoeveel van deze moeders zich gedwongen voelden hun kind af te staan, is niet vast te stellen.

De geschiedenis van het ongehuwd moederschap

Om het onderwerp ongehuwd moederschap beter te begrijpen is het van belang de context te schetsen. Ongehuwd moederschap is al lange tijd een controversieel onderwerp. Lang werden ongehuwde moeders bestempeld als ‘gevallen vrouwen’, net als prostituees, omdat zij buitenechtelijke seks hadden gehad (Van der Linde, 2016, p. 210).

De periode van 1945 tot 1956

Na de Tweede Wereldoorlog werd de ongehuwde moederzorg geprofessionaliseerd. Er was een verschuiving van Bijbelse liefdadigheid naar sturing vanuit de psychologische en pedagogische wetenschappen. Religieuze normen werden vervangen door wetenschappelijke normen in het ouderschap en het welzijn van kinderen (Don, 2021). In deze periode werd de zorg voor de ongehuwde moeder en haar kind steeds meer overgenomen door de psychologische denkwijze, waar wetenschappelijke verklaringen worden gezocht voor gedrag (Kok et al., 2017, p. 17; “Psychologie”, z.d.). Door het invloedrijke boek *Baby and Child Care* uit 1946, van Doctor Benjamin Spock, werden de psychoanalyse van Freud, de hechtingstheorie van Bowlby en de ontwikkelingspsychologie gepopulariseerd. In deze theorieën wordt het belang van het kind benadrukt (Bakker, 2018, p. 122-123; Grant, 1998).

De periode van 1956 tot 1984

In 1956 trad de adoptiewet in werking. Deze wet nam de biologische ouders het recht af hun kind terug te nemen nadat er afstand van was gedaan, indien het adoptiekind drie jaar onafgebroken door de adoptieouders was opgevoed. Bij de adoptiewet werden de natuurlijke banden met de biologische ouders verbroken. Dit had grote gevolgen voor de positie van de afstandsouder. Voordat de adoptiewet in werking trad, hadden de pleegouders nooit het

volledige recht op het pleegkind. De biologische ouders konden het kind elk moment komen terugvragen. Dit gebeurde bijvoorbeeld wanneer de ongehuwde moeder een man had gevonden en gehuwd was. Hierdoor zaten de pleegouders in constante onzekerheid. De adoptiewet werd daarom gezien als een zegen voor de adoptieouders, anderzijds werden de behoeften van de biologische moeder volledig buiten beeld gelaten (Walhout et al., 2022, p. 9). De invoering van de adoptiewet heeft er mede aan bijgedragen dat het de norm werd voor ongehuwde moeders om hun kind af te staan (Canon Sociaal Werk, 2022; Kok et al., 2017, p. 17).

Het ongehuwd moederschap was een maatschappelijk probleem, dat vergelijkbaar werd geacht met prostitutie. De psychologische denkwijze, zoals hierboven genoemd, was inmiddels de dominante denkwijze. De moeder werd niet langer bekeken als een zondaar, maar als een psychiatrisch patiënt. Het fenomeen ongehuwd moederschap werd gemedicaliseerd, de ongehuwde moeder zou lijden aan een mentale stoornis. Ze had recht op begeleiding van een psycholoog, een psychiater, een maatschappelijk werker, een predikant en een juridisch adviseur. Zij hielpen haar de juiste keuzes maken. De sociale norm in deze periode was een monogaam en stabiel huwelijk tussen man en vrouw. Dit gezinsleven werd beschouwd als het beste voor het kind om in op te groeien. Opgroeien bij een psychiatrisch patiënt werd afgeraden, en volgens de professionals was afstand doen al snel de juiste keuze (Bakker, 2018, p. 122; Kok et al., 2017, p. 17).

In de jaren 70 begon deze visie en de visie op seksualiteit in het algemeen te veranderen. Dit kwam onder andere door seksuele voorlichting en meer beschikbare anticonceptiemiddelen, waaronder de introductie van de pil. In 1984 werd de Wet Afbreking Zwangerschap ingevoerd, waarmee onder andere abortus niet langer strafbaar was. Al deze factoren zorgden voor een afname in ongewenste zwangerschappen (Kok et al., 2017, p. 23). De oprichting van de Nederlandse organisatie Bewust Ongehuwde Moeders in 1977 heeft mede bijgedragen aan de acceptatie van het ongehuwd moederschap (“Archief Bewust Ongehuwde Moeders (BOM) 1977-1982,” n.d.). Het ongehuwd moederschap werd geaccepteerd en de morele afkeuring zwakte af (Bakker, 2018, p. 127).

De visie van de FIOM

In 1930 werd de koepelorganisatie *Nationale Federatie van Instellingen voor de Ongehuwde Moeder en haar Kind* (FIOM) opgericht, met als doel betere zorg voor de ongehuwde moeder en haar kind (Huetting & Neij, 1990). Voor de ongehuwde moederzorg in Nederland had de FIOM een belangrijke rol. De FIOM werkte samen met toonaangevende

psychiaters in de Nederlandse zorg, Heijmans en Trimbos (Don, 2021). Begin jaren 30 was de FIOM van mening dat artsen de ongehuwde moeders in de juiste richting moesten sturen. De voorkeur van de FIOM ging destijds uit naar het behouden van de band tussen moeder en kind (Bakker, 2018, p. 126; Kok et al., 2017, p. 18). Eind jaren dertig was er sprake van een stijging in het aantal aanvragen voor pleegkinderen bij de FIOM, als reactie stelde de FIOM een commissie in om bij afstand en adoptie te bemiddelen (Hueting & Neij, 1990, p. 63). Zoals hierboven genoemd werd na de Tweede Wereldoorlog steeds meer gepleit dat afstand doen het beste was voor het kind van een ongehuwde moeder (Bakker, 2018, p. 130; Kok et al., 2017, p. 17). De FIOM ging hier niet in mee, zij beschouwde afstand doen als een ongewenste situatie en benadrukt het belang van het ondersteunen van de natuurlijke band tussen moeder en kind (Hueting & Neij, 1990). Richting de invoering van de adoptiewet veranderde deze visie. Na een vergadering in 1955 werd geconcludeerd dat het beter was voor het kind om in een pleeggezin geplaatst te worden, aangezien ‘geestelijk gestoorde vrouwen geen goede moeders kunnen zijn’ (Bakker, 2018, p. 130). Bij een lezing in 1957 werd de natuurlijke band tussen moeder en kind niet meer verkozen boven een stabiele gezinssituatie (Nijhuis, 2024, p. 27). Het belang van het kind werd vooropgesteld, het belang van de ongehuwde moeder werd niet meegenomen. De visie van de FIOM kwam veelal overeen met het perspectief dat naar voren komt uit de onderzoeken van Bakker (2018) en Kok et al. (2017). Waar de ongehuwde moeder aanvankelijk vanuit morele en religieuze perspectieven wordt bekeken, komt hier later het wetenschappelijke perspectief bij. De ongehuwde vader wordt afgekeurd vanwege zijn afwezigheid, en er wordt uitgesproken dat de vader meer betrokken moet worden (Nijhuis, 2024, p. 20).

Afstandsvaders

Een opvallende afwezigheid in de geschiedenis van het ongehuwd moederschap is de biologische vader. Er zijn verschillende factoren die de afwezigheid van de biologische vader kunnen verklaren. De biologische vaders werden niet actief betrokken bij het adoptieproces. Wanneer zij wel betrokken wilden zijn, werden zij alsnog buitengesloten. Een deel van de afstandsvaders zal niet weten dat ze een kind hebben (Kok et al., 2017, p. 47). Voor mannen golden op seksueel gebied destijds andere maatstaven dan voor vrouwen (Hueting & Neij, 1990, p. 9). De vrouwen moesten omgaan met de consequenties van de buitenechtelijke zwangerschap, zij werden verantwoordelijk gehouden voor het afwijkende gedrag (Kok et al., 2017, p. 19).

Internationale onderzoeken

Naast de Nederlandse onderzoeken, zijn er verschillende internationale onderzoeken gedaan naar het thema ongehuwd moederschap. In deze paragraaf worden een aantal onderzoeken uitgelicht. In de Verenigde Staten werd het afstaan van buitenechtelijke kinderen gezien als de beste keuze. In de decennia na de Tweede Wereldoorlog zijn op het hoogtepunt 90% van de buitenechtelijke kinderen ter adoptie afgestaan door ongehuwde moeders, tegenover 10% in de jaren 90. Er was een stijging van vraag naar adoptiekinderen in de Verenigde Staten, waarvoor de kinderen van ongehuwde moeders geschikt waren (Wegar, 1997, p.78). De afstandsmoeders geven aan zich gedwongen te hebben gevoeld hun kinderen af te staan, net als in Nederland. Er is documentatie over veranderingen in het beleid die deze beweringen ondersteunt (Edwards, 1999, p. 389). Er wordt gesuggereerd dat het forceren van ongehuwde moeders om hun kinderen af te staan een vorm van straf en sociale controle is, omdat de ongehuwde moeders af zijn geweest van de sociale normen (Edwards, 1999, p. 387). De visie op de ongehuwde moeder is in de Verenigde Staten, vergelijkbaar met die in Nederland, overgegaan van een hulpbehoevende ‘gevallen’ vrouw naar een neurotische vrouw die genezen moet worden, waar de oorzaken in de psychologie worden gezocht. Opmerkelijk is het verschil van benadering bij personen van kleur. Bij hen wordt de oorzaak van buitenechtelijke zwangerschappen als cultureel gezien, in plaats van psychologisch (Wegar, 1997, p.78).

In de studie *Women without men: single mothers and family change in the new Russia* van Utrata (2015) wordt de situatie van alleenstaande moeders in Rusland beschreven. In de periode tussen 1944 en 1967 was er vanuit de staat veel steun voor alleenstaande moeders. Na de Tweede Wereldoorlog was er een groot tekort aan mannen, waardoor er veel alleenstaande moeders waren, zowel weduwen als ongehuwde moeders. In 1944 werd de Familie Wet geïntroduceerd, deze wet verhoogde de steun van de overheid voor onder andere zwangere vrouwen en alleenstaande moeders. Met deze actie wilde Rusland het onderscheid tussen weduwen en ongehuwde moeders verminderen, om zo vrouwen aan te moedigen kinderen te krijgen. Vanuit de staat was er geen discriminatie naar ongehuwde moeders, het werd aangemoedigd om kinderen te krijgen, ongeacht de wettelijke staat van de moeder. Dit betekent echter niet dat er niet neergekeken werd op de ongehuwde moeder, zij werd door de samenleving als minder gezien dan een getrouwde vrouw (Sergeev, 2022, p. 103). De vader had geen wettelijke verantwoordelijkheid voor het kind, alleenstaande moeders konden hun kind niet op naam van de vader zetten (Utrata, 2015, pp. 24-27).

In haar onderzoek beschrijft May (2003) de levensverhalen van alleenstaande moeders in Finland, verdeeld in twee tijdvakken; voor de jaren 60 en erna. Door de oudere moeders wordt de focus gelegd op materiele aspecten, de jongere moeders leggen nadruk op het psychologische perspectief van het alleenstaande moederschap. Voor de jaren 60 was er sprake van schaamte bij de moeders en bij familie, omdat de moeder zich afgeweken heeft van de norm (May, 2003, pp. 32-33). In Finland had de Tweede Wereldoorlog, net als in Rusland, een grote invloed op het perspectief op ongehuwde moeders. Enerzijds werden alleenstaande moeders gezien als ‘heldhaftige oorlogsweduwen’, ongeacht hun achtergrond, anderzijds werd gesproken over ‘gevallen vrouwen’ die misbruik maakten van dit beeld (May, 2011, p. 133). Een vrouw die in de jaren 40 ongehuwd zwanger raakte beschrijft dat de schaamte om ongehuwd moeder te worden groter is dan de praktische problemen die ongehuwd moederschap met zich meebrengt (May, 2011, p. 132).

Onderzoeken naar de afstandsmoeders

Terugkijkend op de periode waarin grootschalig afstand is gedaan door ongehuwde moeders wordt duidelijk dat daar veel leed is veroorzaakt. Omdat dit onderwerp zoveel invloed heeft gehad op de levens van de betrokkenen is er door de overheid een onderzoek gestart. In 2019 is er een studie gestart naar het onderwerp ongehuwd moederschap door het Verwey-Jonker instituut in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum. Door fouten gemaakt bij het aanmeldpunt van dit onderzoek is het vroegtijdig stopgezet door de minister van Rechtsbescherming Dekker (Bultman & Van der Klein, 2022, p. 5). In oktober 2022 is besloten het onderzoek nieuw leven in te blazen en is de opdracht gegeven aan een onafhankelijke commissie om ‘onderzoek te doen naar de geschiedenis van het hele systeem van binnenlandse afstand en adoptie’. Deze onafhankelijke commissie is de Commissie Binnenlandse Afstand en Adoptie (CBAA). De commissie bestaat uit een voorzitter en vier leden. De voorzitter van de commissie is Prof. dr. Micha de Winter, emeritus-hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken aan de Universiteit Utrecht (CBAA, 2024).

Bij het onderzoek in 2019 zijn verschillende deelonderzoeken gedaan, waaronder een kranten- en literatuuronderzoek (Bultman & Van der Klein, 2022). In dit onderzoek zijn de publiekstijdschriften niet meegenomen. Publiekstijdschriften zijn tijdschriften gericht aan een groot publiek, bijvoorbeeld damesbladen (Ensie, z.d.). Deze tijdschriften kunnen wekelijks of maandelijks verschijnen (“Tijdschrift”, z.d.). Sinds kort zijn deze tijdschriften via het online archief Delpher beschikbaar. Voor dit onderzoek zijn publiekstijdschriften uit de periode

1950-1969 geanalyseerd als aanvulling op het reeds uitgevoerde mediaonderzoek over ongehuwd moederschap van het Verwey Jonker Instituut (Bultman & Van der Klein, 2022)

Met het onderzoek naar de geschiedenis van binnenlandse afstand en adoptie probeert het CBAA antwoord te vinden op drie vragen:

1. Wat is er gebeurd?
2. Waardoor is het zo gebeurd? Welke actoren/instituties hadden invloed op de besluiten?
3. Hoe hebben de betrokkenen de gebeurtenissen ervaren in die periode en later in hun leven?

Met dit mediaonderzoek wordt bijgedragen aan vraag 1: ‘Wat is er gebeurd?’ en aan vraag 3. Met het mediaonderzoek wordt getracht de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden: Wat was de visie van Nederlandse publiekstijdschriften op het onderwerp ongehuwd moederschap tussen de jaren 1950 en 1969, en hoe is deze visie veranderd na de invoering van de adoptiewet in 1956? Deze onderzoeksvraag wordt in de volgende vier deelvragen uitgewerkt:

Deelvraag 1: Hoe wordt de ongehuwde moeder en haar ervaring beschreven?

Deelvraag 2: Hoe wordt de biologische vader en zijn ervaring beschreven?

Deelvraag 3: Hoe worden de belangen van de ongehuwde moeder en haar kind beschreven?

Deelvraag 4: Hoe staat deze visie in verhouding tot de visie van de FIOM?

Als eerste wordt de uitvoering van het onderzoek in het hoofdstuk *methode* beschreven. Vervolgens worden de resultaten besproken, verdeeld in de vier deelvragen. Hierna worden in de discussie de resultaten samengevat, aandachtspunten van het onderzoek benoemd en er worden suggesties gedaan voor vervolgonderzoek. Ten slotte volgen de literatuurlijst, de bronnenlijst met de geanalyseerde artikelen en een bijlage met de codeschema's.

2. Methode

Het onderzoek betreft een kwalitatief mediaonderzoek met als doel de visie van Nederlandse publiekstijdschriften op het onderwerp ongehuwd moederschap te analyseren van de jaren 1950 tot 1969. Hiervoor is een documentanalyse uitgevoerd. Voor dit onderzoek zijn publiekstijdschriften gebruikt uit de eerdergenoemde jaren. Er is gekozen om te kijken naar publiekstijdschriften omdat deze nog niet eerder voor dit onderwerp zijn onderzocht.

Publiekstijdschriften zijn gericht aan een grote bevolkingsgroep, zoals vrouwen. Wat er in publiekstijdschriften wordt beschreven, geeft een zekere visie weer van wat in de tijdsgeest van deze periode relevant was. Ondanks dat de adoptiewet in 1956 ingevoerd werd, is ervoor gekozen om vanaf 1950 te zoeken, om een bredere visie op het onderwerp te krijgen. Bij het vooronderzoek bleek dat de geselecteerde publiekstijdschriften vanaf 1970 alleen in de Koninklijke Bibliotheek inzichtelijk zijn. Door de aanzienlijke hoeveelheid resultaten tussen 1950 en 1969 is besloten om het onderzoek tot deze jaren te beperken.

Onderzoeksverloop

Om de data te vinden is het online archief Delpher gebruikt. In Delpher is een verkennend onderzoek gedaan met de term ‘ongehuwd moeder’, hieruit kwamen 945 resultaten naar voren. Uit de lijst met gevonden titels zijn de volgende publiekstijdschriften geselecteerd, andere soorten tijdschriften, zoals vakbladen en academische tijdschriften zijn niet meegenomen;

- Beatrijs: een katholiek weekblad voor de vrouw;
- De Christenvrouw: tijdschrift van de Nederlandse Christen-Vrouwenbond;
- Dux: tijdschrift voor priesters;
- Huwelijk en Huisgezin: tijdschrift voor vaders en moeders;
- De Katholieke Illustratie: zondagslectuur voor het katholieke Nederlandse volk;
- De Libelle: vrouwentijdschrift;
- Margriet: vrouwentijdschrift;
- Ons Gezin: tijdschrift over huishoudelijke voorlichting en gezinsleiding;
- Verstandig Ouderschap: tijdschrift over seksuele voorlichting;
- Vrij Nederland: links opinieblad;
- Vrouwenleven: maandblad voor de Katholieke vrouw.

In het online archief Delpher is voor bovenstaande titels gezocht met de volgende trefwoorden¹: ongewenst zwanger, ongehuwd zwanger, ongehuwd moeder, ongehuwd vader,

¹ Tussen de woorden is telkens ‘PROX’ geplaatst om te verzekeren dat de woorden zich binnen 10 woorden van elkaar bevonden (bijv. ongehuwde PROX moederzorg).

ongehuwd meisje, zwanger meisje, ongewenst kind, tehuis ongehuwde moeders; FIOM, UVOM, adoptiewet, en ongehuwde moederzorg.

Deze zoektermen leverden samen 491 resultaten op. Na een korte scan van de zoekresultaten en het uitfilteren van dubbele, ontoegankelijke en niet relevante artikelen bleven er 53 artikelen over. De treffers waren relevant als erin geschreven werd over het ongehuwd moederschap in Nederland en de gerelateerde onderwerpen, zoals ongehuwd vaderschap, adoptie, enzovoorts. Niet alle geselecteerde publiekstijdschriften zijn teruggekomen in de resultaten. De treffers zijn aangetroffen in de volgende publiekstijdschriften: Vrij Nederland, Vrouwenleven, Verstandig Ouderschap, Ons Gezin, Margriet, Libelle, Katholieke Illustratie en Beatrijs. Met zes artikelen was 1967 het piekjaar. Het tijdschrift Verstandig Ouderschap, gericht op seksuele voorlichting, schreef het meest over het onderwerp, het betreft 35% van de gevonden resultaten. 10 van de 53 artikelen kwamen uit de tijd voor de invoering van de adoptiewet (1950-1956).

Data-analyse

De data zijn geanalyseerd door middel van inductieve thematische analyse in het programma atlas.ti. Bij een thematische analyse worden de data geanalyseerd met als doel het identificeren van patronen en thema's. De thematische analyse is inductief omdat er geen vooropgezette ideeën of theorieën zijn gebruikt bij het coderen, de codes zijn naar boven gekomen vanuit de tekst. Daarnaast kan er gesproken worden van een latente thematische analyse, doordat er gezocht is naar impliciete betekenissen. Een voorbeeld hiervan zijn artikelen waarin is geschreven over de dwang om te trouwen, deze artikelen zijn onder de code gezinssituatie geplaatst omdat ze het ideaal van een traditioneel gezin impliceren. Tekstanalyse is een iteratief proces, continu worden codes aangepast of toegevoegd, waarna de teksten opnieuw bekeken worden met deze codes (Hennink et al., 2010, p. 316). Dit leidt tot een gedetailleerde beschrijving van de data. De data zijn opgesplitst in de periode voor de ingang van de adoptiewet (1950 tot 1956) en de periode na invoering van de adoptiewet (1956 tot 1969). Voor de analyse is gebruikgemaakt van een stappenplan bestaande uit zes stappen voor thematische analyse (Braun & Clarke, 2006):

1. Vertrouwd raken met de data, bij deze stap zijn de artikelen doorgelezen en kort samengevat in een overzicht². Hierna zijn de teksten in het programma atlas.ti geplaatst.

² Op aanvraag is dit overzicht van de artikelen beschikbaar.

2. De eerste codes maken: Hier zijn codes toegekend aan secties van de tekst, op basis van open coderen. Dit houdt in dat langere stukken tekst zijn teruggebracht tot enkele woorden, of één woord. Dit leidde tot codes als afstand doen, verstoten door omgeving, slachtoffer, enzovoorts.
3. Vervolgens zijn deze codes onder overkoepelende thema's en sub-thema's geplaatst. Hier zijn codes samengevoegd die op elkaar lijken, bijvoorbeeld de code bij moeder blijven en kind houden werden samengevoegd naar kind houden.
4. Hierna zijn de thema's gereviseerd en in een codeboom geplaatst. Eerst zijn er twee codebomen gemaakt, één voor de periode 1950-1956, voor de invoering van de adoptiewet en één voor de periode 1956-1969, na de invoering van de adoptiewet. Dit is gedaan om het makkelijker te maken de periodes met elkaar te vergelijken. Later zijn deze onderverdeeld in drie codeschema's (zie bijlage A). De thema's in beide periodes komen veelal overeen, echter komt niet elk sub-thema bij beide terug. Als laatste onderdeel van deze stap zijn de teksten nog een laatste keer nagelopen met de gereviseerde thema's, om zeker te maken dat er geen fragmenten gemist zijn.
5. Bij deze stap zijn de thema's benoemd en gedefinieerd in de codeschema's. Er zijn vier hoofdthema's; (1) ongehuwde moeder, (2) biologische vader, (3) belangen moeder en kind, (4) overig. Het thema ongehuwde moeder (1) is gesplitst in de sub-thema's ervaring moeder en visie op moeder, waarin verschillende codes zijn benoemd (zie Bijlage A, Figuur 1). In dit codeschema is een onderscheid gemaakt tussen de periode voor- en de periode na ingang van de adoptiewet. Het hoofdthema biologische vader (2) is eveneens verdeeld in sub-thema's ervaring vader en visie op vader (zie Bijlage A, Figuur 2). In de periode van 1950-1956 is alleen het thema visie op vader gevonden. Onder het thema belangen moeder en kind (3) vallen de sub-thema's belang kind eerst en belang moeder eerst (zie Bijlage A, Figuur 3). Er is hier geen onderscheid in de twee tijdvakken.
6. De laatste stap is het presenteren van de resultaten. Deze zijn per thema en vervolgens per sub-thema beschreven voor de periode van 1956 tot 1969. Gelijktijdig zijn de verschillen met de periode voor de adoptiewet benoemd (1950-1956), in het geval dat overeenkomende thema's in beide periodes zijn aangetroffen.

De gecreëerde thema's en sub-thema's zijn gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Om de vergelijking te maken met de FIOM is onder andere het onderzoek van Nijhuis (2024) naar de visie van de FIOM tussen de jaren 1934 en 1961 gebruikt.

Betrouwbaarheid

Essentieel voor het waarborgen van de betrouwbaarheid bij een thematische analyse is het transparant zijn over het onderzoeksproces (Bowen, 2009, p. 38). Om dit te garanderen zijn tussendoor bestanden uit het analyseprogramma opgeslagen, zodat te zien is met welke codes zijn begonnen.

3. Resultaten

Deelvraag 1: Hoe wordt de ongehuwde moeder en haar ervaring beschreven?

Voor het hoofdthema 'ongehuwde moeder' zijn de sub-thema's ervaringen en visie op moeder uit de geanalyseerde data naar voren gekomen (zie Bijlage A, Figuur 1). Deze thema's zijn toegepast op twee tijdvakken, de periode voor de adoptiewet (1950-1956) en de periode na de adoptiewet (1956-1969). Eerst zullen de resultaten van de periode na de ingang van de adoptiewet beschreven worden, waarna een vergelijking getrokken wordt met het tijdvak voor de adoptiewet.

Ervaring ongehuwde moeder

Negatieve gevoelens

De meeste treffers onder het sub-thema ervaring behoren tot het sub-subthema negatieve gevoelens van de ongehuwde moeder. De ervaring van de ongehuwde moeder wordt veelal als een wanhopige ervaring beschreven, vanaf het moment van de ontdekking van de zwangerschap ervaart de ongehuwde moeder een overvloed aan negatieve gevoelens, waarvan schaamte het voornaamst is. De schaamte blijft de moeder haar leven lang achtervolgen. De situatie van een ongehuwde moeder, verstoten door haar familie, wordt als volgt beschreven:

Met het uitstoten van ongehuwde moeders uit de familie maakt men het gebeurde niet ongedaan en voorkomt men niet de moeilijkheden. Men maakt het zichzelf wellicht makkelijker, maar men stort moeder en kind in een woestijn van geestelijke eenzaamheid, van verkommering, van ellende. ("Margriet Weet Raad," 1963)

Vooraf tijdens de zwangerschap voelt de vrouw verscheidene negatieve emoties:

Negen wanhoopsmaanden vanaf de ontdekking dat het kindje zou komen, tot aan de geboorte, het te vondeling leggen, de angst voor de ontdekking; het verdriet van een moeder, die scheiden moet van haar kind, omdat ze geen andere uitweg ziet. Angst voor de ontdekking. (Van Straaten, 1966)

Ongehuwde moeders ervaren eenzaamheid, zij worden verstoten door familie en er wordt neerbuigend op ze neergekeken door de samenleving. Een artikel beschrijft de situatie van ongehuwde moeders in tehuizen, waar ze hun eigen baby's 'liefdevol verzorgen' zolang het kan, maar zelf in de steek zijn gelaten. Volgens de schrijver zijn de ongehuwde moeders "Wachtend op wat menselijk geluk, wat liefde." ("Margriet Weet Raad," 1963).

Voor de ingang van de adoptiewet werd de ervaring van de ongehuwde moeder minder vaak beschreven. De gevonden artikelen beschrijven de staat van de moeder als een 'gespannen, om niet te zeggen wanhopige toestand', de treffers noemen daarnaast schaamte in dit tijdvak (Wentzel, 1954).

Druk om afstand te doen

De ongehuwde moeder bevindt zich in een complexe situatie, verscheurd door emoties moet zij een beslissing maken of ze haar kind wil houden of wil afstaan. Deze beslissing wordt aanzienlijk beïnvloed door verschillende factoren, waardoor de keuze niet altijd vrijwillig is. Meermaals beschrijven artikelen dat er druk wordt uitgeoefend op de moeder om afstand te doen, deze artikelen zijn geplaatst onder de code druk om afstand te doen. Deze code is onderverdeeld in drie sub-thema's; door instanties, door omgeving en door omstandigheden. Uit de artikelen blijkt dat bij instanties afstand doen de norm is, tenzij de moeder aan strenge eisen voldoet. Het blijkt dat de Raad van Kinderbescherming bij de moeders aandringt om afstand te doen wanneer de Raad acht dat zij niet over de 'geestelijke en materiële capaciteiten' beschikt om voor haar kind te zorgen (Ykema-Steenbergen, 1964c). Het is voor de ongehuwde moeder lastig om 'zich zelfstandig en onafhankelijk te beredeneren om toch haar kind bij zich te houden.' (Wiebenga, 1963).

Niet alleen instanties, maar ook de omgeving van de ongehuwde moeder voert druk uit op de vrouw om afstand te doen van haar kind. Twee voorbeelden hiervan zijn Mientje en Mieke. Mientje is nog welkom thuis, maar alleen zonder haar baby (Ykema-Steenbergen, 1964b). Mieke haar ouders willen betalen zodat ze in het ziekenhuis of thuis kan bevallen, waarna ze Frans mag studeren (wat ze altijd al wilde), maar wederom op voorwaarde dat Mieke haar baby afstaat ("Margriet Weet Raad," 1969). Door deze voorwaarden heeft de

ongehuwde (minderjarige) moeder feitelijk geen keuze, omdat zij niet over de middelen beschikt om voor haar eigen kind te kunnen zorgen.

Opmerkelijk is dat in de periode voor de adoptiewet geen artikelen zijn gevonden die benoemen dat instanties druk zetten om afstand te doen. Wel is er sprake van druk door de omgeving, zoals de ouders. In een artikel wordt bijvoorbeeld genoemd dat de moeder door ‘sociale omstandigheden gedwongen’ is afstand te doen (“Over Het Aannemen Van Kinderen,” 1951).

Steun door overheid en instanties.

Naast dat gebrek aan steun door de omgeving de moeder kan dwingen afstand te doen, draagt de hoeveelheid steun door de overheid en instanties bij aan de keuze van de moeder. Er is een meerderheid van citaten die benoemen dat er steun is van de overheid en/of instanties voor de ongehuwde moeder. Vormen van steun zijn onder andere tehuizen, instellingen voor hulpverlening en financiële hulp (“Margriet Weet Raad,” 1967; “Ongehuwde Moeder Gaat Moeilijke Weg,” 1964; Van Veen, 1962; Van Veen, 1962b). Wanneer er gesproken wordt van steun door de overheid of instanties, is er met name sprake van hulp voor de bevalling en rond de periode van de bevalling. De treffers die beschrijven dat er te weinig steun is van de overheid of instanties benoemen grotendeels een gebrek aan ondersteuning na de bevalling, bijvoorbeeld crèches die niet lang genoeg open zijn, waardoor dit voor de alleenstaande moeder lastig te combineren is met werk. Een aantal treffers gebruiken de situatie in andere landen als voorbeeld voor hoe het in Nederland zou moeten gaan, bijvoorbeeld landen als Finland en Rusland waar de ongehuwde moeder ‘meer rechten heeft’ en ‘juridisch sterker staat’ (Wiebenga, 1963). In een artikel genaamd *Meisjes in Afwachting* wordt het volgende gezegd:

“Doet de moeder geen afstand, dan staan haar andere moeilijkheden te wachten. Zij zal ervaren, dat het in deze maatschappij niet eenvoudig is zich met haar kind te handhaven.” (Van Houtert, 1962b)

Ondanks dat er voldoende steun van de overheid en instanties is tijdens de zwangerschap en rondom de bevalling, is er niet genoeg steun voor de ongehuwde moeder in het moederschap zelf. Meermaals is benoemd dat de zorg graag meedenkt met de keuze om het kind af te staan en hulp aanbiedt in het proces van adoptie, waaruit blijkt dat dit de norm was (Van Houtert, 1962b).

In de periode voor de adoptiewet wordt enthousiast geschreven over de hulp door overheid en instanties, zij zouden hulp bieden op ‘allerlei gebied’, en ‘alle lichamelijke en geestelijke hulp verschaffen die [de ongehuwde moeder] nodig heeft’. (Henning, 1953; Wentzel, 1954). Een gebrek aan ondersteuning is in deze artikelen niet teruggevonden.

Verstoten door omgeving

Waar de ouders van Mieke en Mientje hulp aanbieden, weliswaar met voorwaarden, werden andere ongehuwde moeders compleet verstoten door hun omgeving. Verstoten worden door de omgeving is een veelbesproken ervaring in de artikelen. De ‘omgeving’ kan staan voor verschillende dingen. In sommige gevallen staat het voor de partner, in andere gevallen is ‘de omgeving’ de ouders, die hun zwangere kind uit huis zetten of zelfs al het contact verbreken (“Margriet Weet Raad,” 1963; Ykema-Steenbergen, 1965). Verder wordt er in een aantal van de citaten gesproken dat de ongehuwde moeder verstoten is door de ‘maatschappij’, haar ‘omgeving’ en haar ‘familie’ (Kalkhoven, 1959; Van Veen, 1962; Van Veen, 1962b). Een vrouw woont in een weeshuis als ze zwanger raakt, haar ervaring was het volgende: “Het hele weeshuis was in opschudding. Ik werd van de anderen afgezonderd en iedereen keek mij met verachting aan.” (Kalkhoven, 1959). Verstoten worden door de omgeving is een ervaring die eveneens in de periode voor de adoptiewet teruggevonden wordt, wat leidt tot toestanden ‘waarvoor (...) wanhoop nog een zachte uitdrukking is’ (Henning, 1950)

Hechting aan kind

De ongehuwde moeder krijgt in de meeste gevallen weinig kans om zich na de bevalling te hechten aan haar kind. Volgens een aantal citaten wordt het kind na de bevalling voor drie maanden naar neutraal terrein gebracht, zoals een kindertehuis, zodat de moeder een weloverwogen beslissing kan maken of ze het kind wil houden. Een artikel over ongehuwd moederschap beschrijft dat de band tussen moeder en kind niet langer als ‘onverbreekelijk’ wordt gezien: “Tegenwoordig is er een kentering te bespeuren. Zover gaat die, dat hét beslist niet altijd wenselijk geacht wordt dé moederbinding te cultiveren of zelfs tot stand te brengen.” (“Ongehuwde Moeder Gaat Moeilijke Weg,” 1964). Meerdere artikelen beschrijven dat het inderdaad niet wenselijk is voor de moeder om haar kind überhaupt te zien, een band tussen moeder en kind zou moeten worden voorkomen, waardoor afstand doen een makkelijkere keuze wordt. Enkele artikelen beschrijven een situatie of wens dat het wél mogelijk is voor de moeder om een band te vormen met haar kind, maar dit is een minderheid. Eén artikel schrijft over het zeldzame geval dat moeders met hun kinderen mogen zijn na de geboorte: “„Sint Hubertus” is het eerste huis geweest en er zijn nog maar heel weinig van

dergelijke huizen waar de moeders bij hun kinderen kunnen wonen.” (Kalkhoven, 1959). Het is merkwaardig dat in de periode voor de adoptiewet er alleen gesproken wordt over situaties waar hechting tussen moeder en kind juist het doel is, nergens wordt benoemd dat dit voorkomen zou moeten worden. Hieruit is op te maken dat na de adoptiewet het verbreken van de band tussen moeder en kind pas de norm is geworden.

Druk om te trouwen

Wanneer een vrouw bij haar familie ervoor uitkwam ongehuwd zwanger te zijn, werd ze vaak door haar familie onder druk gezet om te trouwen. Op die manier zou ze immers niet meer ongehuwd zwanger zijn (“Man & Vrouw,” 1969; “Margriet Weet Raad,” 1967; Ykema-Steenbergen, 1964b).

Discriminatie

In lijn vallend met het perspectief dat de ongehuwde moeder ‘minderwaardig’ is, ervaart zij discriminatie. Deze discriminatie beperkt zich niet alleen tot de ongehuwde moeder, haar kind is eveneens het slachtoffer van discriminatie (Van Veen, 1962). Kinderen van ongehuwde moeders krijgen niet dezelfde kansen als kinderen uit gehuwde gezinnen, doordat buitenechtelijke kinderen een andere juridische positie hebben (Van Houtert, 1962b; Van Veen, 1962b). De artikelen uiten bewondering voor de ongehuwde moeders, omdat ze ‘ondanks alle problemen en discriminatie iets goeds van hun kind trachten te maken’ (“Met De Hartelijke Groeten,” 1969). Voor de ingang van de adoptiewet wordt er in de publiekstijdschriften niet gesproken over discriminatie naar de ongehuwde moeder.

Visie op de ongehuwde moeder

De publiekstijdschriften schetsen een duidelijk beeld van de visie van de samenleving op de ongehuwde moeder. De ongehuwde moeder wordt neergezet als ‘minderwaardig’ of een ‘slachtoffer’. Uit 17 citaten blijkt dat de ongehuwde moeder als minderwaardig wordt gezien doordat er onder meer wordt gesproken over een ‘afkeurende houding’ en van ‘verwijtende’ en ‘verachtende’ blikken naar de moeder (Kalkhoven, 1959; Van Veen, 1962). De schrijvers zijn het niet altijd eens met deze blik, dit blijkt in het katholieke tijdschrift, de Katholieke Illustratie:

Het wordt tijd, dat men de ongehuwde moeder leert zien als een mens zonder meer en niet als een evenmens-die-gezondigd-heeft. Wij allen zijn immers zondaars. Men vergeet dit maar al te gemakkelijk. (Kalkhoven, 1959)

De ongehuwde moeder wordt beschouwd als een slachtoffer van ‘onverantwoordelijke en nonchalante opvoeders’, die haar onvoldoende seksuele voorlichting hebben gegeven (Wiebenga, 1963).

In de periode voor de adoptiewet komt alleen het thema ‘minderwaardig’ naar boven, een artikel beschrijft het hier niet mee eens zijn: “Bij het pleiten voor meisjes in nood stuiten we op de meeste weerstand bij het publiek, wanneer we het trachten op te nemen voor de ongehuwde moeder.” (Henning, 1950).

Deelvraag 2: Hoe wordt de biologische vader en zijn ervaring beschreven?

Voor het hoofdthema biologische vader zijn, net als voor het thema ongehuwde moeder, de sub-thema’s ervaringen en visie op vader uit de geanalyseerde data naar voren gekomen (zie Bijlage A, Figuur 2). Deze thema’s zijn toegepast op twee tijdvakken, de periode voor de adoptiewet (1950-1956) en de periode na de adoptiewet (1956-1969). Eerst zullen de resultaten na de ingang van de adoptiewet beschreven worden, waarna een vergelijking getrokken wordt met het tijdvak voor de adoptiewet.

Ervaring biologische vader

Over de ervaring van de vader is weinig terug te vinden in de publiekstijdschriften, wat gevonden is, is dat er te weinig aandacht is voor de rol van de vader. Een fragment uit het artikel ‘Man & Vrouw: Waar zijn toch al die ongehuwde vaders?’ beschrijft dat er vaak vergeten wordt dat de vader ‘eigen verlangens, eigen problemen, eigen angsten en eigen mogelijkheden’ heeft (“Man & Vrouw,” 1969).

Over de moeders van deze kinderen lees je voortdurend. Maar die vaders? Waar zijn ze? Wie zijn ze? (“Man & Vrouw,” 1969)

Naast dat er aandacht wordt gevraagd voor de rol van de vader zijn er een aantal verhalen terug te vinden vanuit het perspectief van de biologische vader. In deze verhalen wordt beschreven dat de ouders van de ongehuwde vader aandringen op trouwen, net als bij de ongehuwde moeder wordt gedaan door haar omgeving. In het tijdschrift *Vrij Nederland* is een artikel gewijd aan de ongehuwde vaders, met vier gesprekken met ongehuwde vaders. Bij twee van deze mannen werd er door de ouders aangedrongen tot het trouwen, wat ze beiden niet hebben gedaan. Eén van deze mannen was al getrouwd, maar heeft tijdens dat huwelijk een kind gekregen met een andere vrouw. Twee van deze mannen zien hun kind nog regelmatig, de andere twee hebben het contact verbroken (Van den Bergen, 1968).

Net als de ongehuwde moeder, ervaart de ongehuwde vader schaamte over de situatie waarin hij zich bevindt en is hij bang voor de reactie van zijn omgeving. In de artikelen wordt specifiek verwezen naar schaamte voor directe familie (“Close-ups Uit De Werkelijkheid,” 1967; Van den Bergen, 1968).

Visie op de biologische vader

De visie op de ongehuwde vader is negatief, met een gelijke verdeling over drie beschrijvingen; lustzoeker, zwak en onverantwoordelijk. Hij is een lustzoeker, die meiden verleidt met een vooruitblik op een huwelijk. Wanneer de vrouw zwanger blijkt ontwijkt de man zijn verantwoordelijkheid en vlucht hij (Van den Bergen, 1968). Naast een lustzoeker en onverantwoordelijk wordt de ongehuwde vader zwak genoemd: “die verwekkers zijn (...) vaak zwakke figuren, die de situatie niet aankunnen.” (Ykema-Steenbergen, 1964c). Van de drie codes komt in de periode voor de adoptiewet alleen het ontwijken van verantwoordelijkheid terug.

Deelvraag 3: Hoe worden de belangen van de ongehuwde moeder en haar kind beschreven?

Om de deelvraag te beantwoorden is het hoofdthema belangen opgesteld. Dit hoofdthema is verdeeld in de sub-thema's belang moeder en belang kind. Beide thema's zijn verdeeld in afstand doen en kind houden (zie Bijlage A, Figuur 3). Voor het belang van het kind wordt het thema gezinssituatie gebruikt om de ideale gezinssituatie volgens de publiekstijdschriften te beschrijven. Net als bij de voorgaande thema's is hier de vergelijking gemaakt tussen de periode voor en de periode na de adoptiewet.

Belang kind

In de tijd na de adoptiewet (1959 tot 1969), was het perspectief in de meeste gevallen dat de opvoeding die het beste is voor het kind wordt verleend door een moeder- en vaderfiguur. Er zijn 41 citaten die dit melden, tegenover tien citaten die opvoeding door een biologische moeder als het beste voor het kind impliceren. De publiekstijdschriften benoemen expliciet en impliciet dat het klassieke gezinsverband het beste is voor het kind. Expliciet, zoals in dit citaat uit het katholieke vrouwentijdschrift *Beatrijs* (1966), over het kind van een ongehuwde moeder: “Het mist het geborgene, het vertrouwde van het eigen gezin, de tedere verzorging van een moeder, de vaste, leidende hand van een vader.” (Van Straaten, 1966). Wat het beste is voor het kind wordt tevens impliciet duidelijk, dit blijkt uit de gevoelde dwang om te trouwen wanneer de ongehuwde moeder erachter komt dat ze zwanger is. De ongehuwde

vader heeft, net als de moeder, het gevoel dat hij ‘zou moeten trouwen’. 17 van de 41 citaten beschrijven de gevoelde dwang om te trouwen.

Met het heersende perspectief dat een opvoeding door een vader- en moederfiguur de juiste is, maar dat de ongehuwde ouders niet samen hun kind willen opvoeden, lijkt er één oplossing te zijn: afstand doen van het kind. Op deze manier kan het kind geadopteerd worden, wat destijds alleen mogelijk was door een getrouwd stel (man en vrouw), en wordt het kind tóch opgevoed door een vader- en moederfiguur. De publiekstijdschriften geven niet unaniem de visie weer dat afstand doen door de ongehuwde moeder in het belang van het kind is. Van de citaten ondersteunt 52,7% het afstand doen, terwijl de overige citaten impliceren dat het beter is om het kind houden. Een aantal citaten onder de code ‘afstand doen’ zijn vanuit het perspectief van de moeder zelf, die een beter leven wenst voor haar ongeboren kind. Andere zijn afkomstig van instanties, zoals in dit stuk afkomstig uit een jaarverslag van de Unie van Verenigingen voor Ongehuwde Moeders: “Afstand kan niet worden afgedwongen, doch deskundige begeleiding zou de moeder wellicht in het belang van haar kind tot afstand kunnen bewegen.” (“Ongehuwde Moeders,” 1961).

Hoewel een kleine meerderheid zich uitspreekt voor afstand doen in het belang van het kind, zijn er ook artikelen die de opvatting ondersteunen dat het beter is voor het kind om bij de moeder te blijven. Bij de ingang van de adoptiewet is er angst dat de wet het ‘afstaan van kinderen in de hand zou werken’ (De Kat-Presser, 1957). Lezers schrijven meermaals dat een goede moeder nooit haar kind zou afstaan, als reactie op een *Margriet weet raad*³ over een ongehuwde, zwangere moeder die twijfelt haar kind af te staan na het overlijden van haar verloofde. Eén van de reacties is als volgt: “Beschouw je kind als een menselijke ziel die ook zijn toekomst heeft. Voor deze toekomst ben jij en alleen jij verantwoordelijk gesteld.” (“Zal Ik Mijn Kindje Afstaan?,” 1966).

Voor de ingang van de adoptiewet waren de meningen over wat het beste is voor het kind gelijk verdeeld: vijf treffers zijn van mening dat het beste voor het kind is een opvoeding door de biologische moeder, tegenover vier treffers die een opvoeding door een vader- en moederfiguur vooropstelden. Waar na de ingang van de adoptiewet een kleine meerderheid van de treffers afstand doen ondersteunen, is dit omgekeerd in de periode voor de adoptiewet. Hier wordt er in de meerderheid van de treffers benoemd dat het in het belang van het kind

³ ‘Margriet weet raad’ was een adviesrubriek in het vrouwentijdschrift Margriet. Lezers konden hier problemen insturen waar zij advies over wensten.

beter is voor de moeder om haar kind te houden, en dat er naar een ‘band tussen moeder en kind gestreefd moet worden’ (Hustinx-Dominicus, 1955). “Dat moeder en kind bijeen behoren en dat het de heilige plicht der moeder is: zélf voor haar kind te zorgen”. Aldus een bisschop in een artikel over pleegkinderen uit het Katholieke weekblad *Beatrijs* (1953). Daarentegen zijn er twee citaten die onder de code ‘afstand doen’ vallen, waarvan één stelt dat het kind bij een pleeggezin een ‘betere kans in de wereld krijgt’ (Henning, 1953).

Belang moeder

Het belang van de moeder wordt door de publiekstijdschriften minder behandeld dan het belang van het kind, met 45 citaten tegenover 111 voor belang kind. Opvallend is dat, wanneer er rekening wordt gehouden met het belang van de moeder, een meerderheid van mening is dat het kind houden het beste is, namelijk 76,2%, een groot deel van de citaten komt voort uit dezelfde *Margriet weet raad* die eerder genoemd is. Bij de adviesrubriek werd advies gevraagd van lezers, of een ongehuwde moeder haar kind moest afstaan of houden na het overlijden van haar verloofde. Eén van de lezers zei: ‘Troost vind je wel bij je kind.’. Andere lezers benadrukten eveneens dat het alleen maar meer pijn zou doen haar kind af te staan (“Zal Ik Mijn Kindje Afstaan?,” 1966). Verder wordt in andere treffers benadrukt dat als de moeder het graag wil, zij ondersteund moet worden zodat het mogelijk is haar kind te houden. Het belang van de moeder is in dit geval dus om haar kind en haar autonomie te behouden. Het tijdschrift *Verstandig Ouderschap* schreef hierover een – voor die tijd - erg progressief artikel in 1963. In dit artikel wordt commentaar geleverd op de omgang met ongehuwde moeders in Nederland, er wordt benadrukt dat er te weinig ondersteuning is voor ongehuwde moeders, vanuit de overheid alsook vanuit de medemens. De autonomie van de vrouw is hier op één gezet. Elke vrouw heeft het recht, gehuwd of niet, moeder te worden als zij daar gelukkiger van wordt (Wiebenga, 1963).

Het sub-thema ‘belang moeder’ is weinig aangetroffen in de publiekstijdschriften in de periode 1950-1956, de meningen waren verdeeld tussen de gevonden artikelen. Bij twee hiervan wordt het belang van de moeder geschetst als gelijk met het belang van het kind, bij één van deze twee is dit belang om afstand te doen van het kind. Bij de andere is het juist om ‘de band tussen moeder en kind zoveel mogelijk te behouden’ en geen afstand te doen (“Libelle Cocktail,” 1952).

Deelvraag 4: Hoe staat deze visie in verhouding tot de visie van de FIOM?

Ongehuwde moeder

De FIOM stelt het belang van het kind voorop, en ziet een opvoeding door vader en moeder als het beste voor het kind (Nijhuis, 2024, p. 27). Doordat een stabiele gezinssituatie voorop wordt gesteld, wordt afstand doen de norm voor ongehuwde moeders. De professionals hebben de macht om te bepalen of de ongehuwde moeder geschikt of ongeschikt is om haar kind op te voeden. De ongehuwde moeder wordt geschetst als geestelijk ongezond en niet geschikt om haar kind op te voeden (Bakker, 2018, p. 130). De professionals, die de moeder ondersteunen in haar keuze, neigen naar afstand doen. Dit komt overeen met wat beschreven is in de publiekstijdschriften, onder de code druk om afstand te doen. Meermaals benadrukken artikelen dat de instanties de ongehuwde moeder proberen te leiden naar de keuze om afstand te doen.

De visie op de ongehuwde moeder uit de publiekstijdschriften is dat ze minderwaardig is, of het slachtoffer van een slechte opvoeding. Uit de jaarverslagen van de FIOM is af te leiden dat de ongehuwde moeder een lagere rang had dan de gehuwde moeder, er werd op haar neergekeken (Nijhuis, 2024, p. 15).

Biologische vader

De publiekstijdschriften en de FIOM tonen overeenkomsten in hun visie, beide veroordelen de vader voor zijn afwezigheid (Nijhuis, 2024, p. 20). Zowel de FIOM als de publiekstijdschriften schetsen de vader als een ‘verleider’, die zijn verantwoordelijkheid ontwijkt.

Belangen moeder en kind

Hoewel de FIOM unaniem van mening is dat het belang van het kind voorop moet staan, is deze opvatting in de publiekstijdschriften niet eenduidig. Een meerderheid van de treffers tussen 1956 en 1969 stellen het belang van het kind voorop, met 82 citaten onder de code belang kind voorop en 26 citaten onder de code belang moeder voorop. Bij 16 citaten zijn het belang van de moeder en het kind gelijkgesteld.

De visie van de FIOM op de beste gezinssituatie voor het kind komt overeen met de visie uit de publiekstijdschriften. Het beste voor het kind is een traditionele gezinssituatie, met een vader en een moeder. Deze norm draagt bij aan dat de FIOM een voorstander is van afstand doen. Een verschil is dat in de publiekstijdschriften de meningen verdeeld zijn. Net

iets meer dan de helft van de treffers stellen dat afstand doen in het belang van het kind is, de rest dat het voor het kind beter is bij zijn biologische moeder te blijven.

Zowel bij de FIOM als bij de publiekstijdschriften is er weinig aandacht voor het belang van de ongehuwde moeder. Bij de FIOM is het belang van het kind boven het belang van de moeder gesteld, emotionele gevolgen van het afstaan van haar kind zijn niet in beschouwing genomen (Nijhuis, 2024, p. 19). In de publiekstijdschriften zijn meerdere artikelen gevonden die het belang van de moeder voorop- of gelijkstellen met dat van het kind. In deze gevallen beschrijft de meerderheid van de treffers dat het beter is voor de ongehuwde moeder haar kind te houden.

4. Conclusie en discussie

Met dit onderzoek is getracht de visie van Nederlandse publiekstijdschriften op het onderwerp ongehuwd moederschap tussen de jaren 1950 en 1969 te beschrijven, met een onderscheid tussen de periode voor en na de invoering van de adoptiewet in 1956. De hoofdvraag is verdeeld in vier deelvragen. De conclusies zijn gebaseerd op de resultaten van een thematische analyse van 53 artikelen.

De eerste deelvraag luidde: ‘Hoe wordt de ongehuwde moeder en haar ervaring beschreven?’. Onder het hoofdthema ongehuwde moeder, zijn de sub-thema’s ervaring moeder en visie op moeder naar voren gekomen uit de teksten. Deze sub-thema’s zijn onderverdeeld in sub-subthema’s. Voor het sub-thema ervaring zijn dit: negatieve gevoelens, druk om afstand te doen, steun door overheid en instanties, verstoten door omgeving, hechting aan kind, druk om te trouwen en discriminatie. Het sub-thema visie op moeder is verdeeld in minderwaardig en slachtoffer. De sub-subthema’s dragen veelal een negatieve lading. Het thema ongehuwd moederschap wordt in de publiekstijdschriften voornamelijk op een negatieve wijze gepresenteerd.

De ervaring van de ongehuwde moeder is beladen met negatieve emoties, waaronder schaamte, wanhoop en eenzaamheid. Naast deze opeenstapeling van emoties wacht de ongehuwde moeder de keuze of ze haar kind houdt of afstaat. Van verschillende kanten wordt druk uitgeoefend op de vrouw om afstand te doen van haar kind: door instanties, door haar omgeving en door omstandigheden. Dit leidt ertoe dat de keuze van de moeder om afstand te doen niet geheel vrijwillig is, van buitenaf wordt zij beïnvloed. In meerdere artikelen wordt beschreven dat de ongehuwde moeder op verschillende manieren wordt gesteund door de

overheid en instanties. Deze steun is vooral aanwezig in de periode rondom de bevalling, daarna krijgt de moeder niet genoeg steun om adequaat zelfstandig voor haar kind te kunnen zorgen. Door diverse artikelen is benoemd dat de ongehuwde moederschapzorg graag meedenkt in het proces van adoptie (“Ongehuwde Moeders,” 1961; Van Houtert, 1962b). Uit het beschreven gebrek aan steun voor de ongehuwde moeder en haar kind na de bevalling en de hulp bij het proces van adoptie blijkt dat dit overeenkomt met de norm van afstand doen (Bakker, 2018; Kok et al., 2017). De publiekstijdschriften benoemen echter meermaals dat er te weinig steun is voor de ongehuwde moeder in het moederschap, en geven landen zoals Finland en Rusland als voorbeeld voor hoe het zou moeten zijn. Hieruit volgt dat een deel van de publiekstijdschriften van mening is dat de moeder niet genoeg steun krijgt om haar kind zelfstandig te kunnen opvoeden. Meerdere keren beschrijven de treffers dat de moeder verstoten is door haar omgeving. Volgens de publiekstijdschriften krijgt de ongehuwde moeder weinig kans zich te hechten aan haar kind, zodat zij de keuze kan maken of ze haar kind wil houden zonder emoties, wat past binnen de norm ‘afstand doen’. Als laatste ervaart de ongehuwde moeder discriminatie. In de publiekstijdschriften wordt het beeld geschetst dat de ongehuwde moeder door de samenleving als een ‘slachtoffer’ en ‘minderwaardig’ wordt gezien. Een aantal treffers spreken dit beeld tegen en vinden dat de moeder als een mens moet worden beschouwd (Kalkhoven, 1959; Van Houtert, 1962b; Wiebenga, 1963).

In de periode voor de adoptiewet komen een aantal sub-subthema’s niet terug (zie Bijlage A, Figuur 1), het onderwerp ongehuwd moederschap is in het geheel minder teruggevonden. Opmerkelijk is dat over het sub-subthema hechting aan kind in de periode voor de adoptiewet alleen is beschreven dat een band tussen moeder en kind het doel is, dit bevestigt dat afstand doen van het kind na de adoptiewet de norm is geworden.

Deelvraag 2: ‘Hoe wordt de biologische vader en zijn ervaring beschreven?’ omvat de sub-thema’s ervaring biologische vader en visie op biologische vader. Het sub-thema visie op biologische vader is verdeeld in de sub-subthema’s; onverantwoordelijk, lustzoeker, en zwak. Ervaring biologische vader is verdeeld in druk om te trouwen, schaamte, en te weinig aandacht. In lijn vallend met de onderzoeken van Bakker (2018) en Kok et al. (2017) is de afwezigheid van de vader een weinig terugkomend onderwerp in de publiekstijdschriften. Een aantal keer is er aandacht gewijd aan de ervaring van de biologische vader. In de bijbehorende verhalen wordt beschreven dat de ongehuwde vader druk ervaart van zijn ouders om te trouwen. Bovendien schaamt de ongehuwde vader zich, vooral tegenover directe naasten. De

publiekstijdschriften beschrijven de biologische vader in negatieve termen, als een lustzoeker, zwak en onverantwoordelijk.

Over de biologische vader is tussen 1950 en 1956 alleen de code onverantwoordelijk aan artikelen toegekend, hieruit blijkt dat de biologische vader in deze periode grotendeels buiten beeld is.

De derde deelvraag: ‘Hoe worden de belangen van de ongehuwde moeder en haar kind beschreven?’ is verdeeld in de sub-thema’s belang moeder en belang kind. Onder beide codes zijn treffers geplaatst die achter het belang van de ongehuwde moeder of het belang van het kind staan. In het belang van het kind is het traditionele gezin het beste volgens de publiekstijdschriften, een klein deel van de artikelen beschrijven opvoeding door de biologische moeder als het beste voor het kind. Ondanks dat een opvoeding door een vader- en moederfiguur als het beste wordt gezien, zijn de meningen verdeeld over dat afstand doen het beste is voor het kind. Een kleine meerderheid vindt afstand doen door de ongehuwde moeder in het belang van het kind. Opmerkelijk is dat, wanneer er gekeken wordt naar het sub-thema belang moeder, de meerderheid van mening is dat het kind houden het beste is. In de periode voor de ingang van de adoptiewet blijkt de mening over het belang van moeder en kind eveneens verdeeld te zijn.

Hoewel de FIOM een duidelijke visie heeft op het onderwerp ongehuwd moederschap, namelijk dat de ongehuwde moeder geestelijk ongezond is en afstand doen het beste is voor het kind (Nijhuis, 2024), blijkt de visie op ongehuwd moederschap in de publiekstijdschriften genuanceerder gepresenteerd te worden. Enerzijds komt in de publiekstijdschriften de norm van afstand doen en een traditionele gezinssituatie naar voren, tegelijkertijd is er ook aandacht voor de ongehuwde moeder en haar emoties. De FIOM stelt het belang van het kind voorop, het belang van de moeder wordt niet meegewogen. Daarentegen zijn er meerdere artikelen waarin het belang van het moeder gelijk of zelfs voorop wordt gesteld met het kind. De visie van de FIOM en de publiekstijdschriften op de biologische vader komt grotendeels overeen, beiden bekritisieren zijn afwezigheid. Toch schetsen de publiekstijdschriften een genuanceerder beeld, waarin wordt benadrukt dat de biologische vader een mens is met gevoelens (“Man & Vrouw,” 1969; (Margriet, 1969; Van den Bergen, 1968).

Wanneer de visie uit de publiekstijdschriften vergeleken wordt met de visie die naar voren komt uit de onderzoeken van Bakker (2018) en Kok et al. (2017) blijken beide visies elementen te delen, maar niet geheel overeen te komen. De onderzoeken van Bakker (2018)

en Kok et al. (2017) schetsen een beeld van de psychologische denkwijze, die dominant was in de periode waar dit onderzoek zich op richt. Vanuit de psychologische denkwijze komt het beeld naar voren dat de ongehuwde moeder mentaal ongezond is en niet in staat is te zorgen voor haar kind, uit de publiekstijdschriften blijkt dat deze visie niet geheel wordt gedeeld, ondanks dat elementen hiervan wel zijn teruggevonden. De publiekstijdschriften schetsen het beeld van de ongehuwde moeder als een vrouw met gevoelens, voor wie het van belang is om zelf voor haar kind te zorgen

Uit de internationale onderzoeken blijkt dat in Rusland en Finland dat de Tweede Wereldoorlog grote invloed heeft op de rechten van de ongehuwde moeder. Zij krijgt vanuit de overheid veel steun in het moederschap en wordt als een ‘heldhaftige oorlogsweduwe’ gezien, ongeacht of zij daadwerkelijk een weduwe is (May, 2003; Utrata, 2015). Dit is in tegenstelling tot de resultaten uit de publiekstijdschriften, waar benadrukt wordt dat er niet genoeg steun is door de overheid in Nederland voor de ongehuwde moeder om adequaat voor haar kind te kunnen zorgen (Van Houtert, 1962b; Wiebenga, 1963). De visie op het ongehuwd moederschap in de Verenigde Staten komt grotendeels overeen met de visie van de FIOM en de visie uit de onderzoeken van Bakker (2018) en Kok et al. (2017), een verklaring wordt gezocht in de psychologie (Wegar, 1997). Net als in Nederland hebben ongehuwde moeders in de Verenigde Staten zich gedwongen gevoeld om hun kind af te staan (Edwards, 1999). In de publiekstijdschriften komt, zoals eerdergenoemd, meerdere elementen van de psychologische denkwijze naar voren. Daarnaast wordt in de publiekstijdschriften beschreven dat de ongehuwde moeder zich door instanties, haar omgeving en door omstandigheden gedwongen voelt om afstand te doen (Margriet, 1969; Wiebenga, 1963; Ykema-Steenbergen, 1964b; Ykema-Steenbergen, 1964c).

Concluderend kan gesteld worden dat de visie van publiekstijdschriften op het thema ongehuwd moederschap veelzijdig is, in tegenstelling tot de visie van de FIOM en de visie die naar voren komt uit de eerdere Nederlandse onderzoeken. Opmerkelijk is dat in de publiekstijdschriften wordt benadrukt dat het in het belang van de ongehuwde moeder is haar kind te houden. In een artikel uit het tijdschrift Verstandig Ouderschap wordt zelfs gepleit voor het recht voor vrouwen om zelf te beslissen of zij een kind willen, gehuwd of niet (Wiebenga, 1963). De publiekstijdschriften weerspiegelen het perspectief van hun publiek, een perspectief dat sterk varieert. Hieruit blijkt dat het ongehuwd moederschap een complex en veelzijdig onderwerp is, waarbij veel verschillende perspectieven naast elkaar bestaan.

Beperkingen

Door middel van inductieve thematische analyse zijn de artikelen uit de publiekstijdschriften geanalyseerd. Deze vorm van analyse is van nature subjectief, gezien de teksten geïnterpreteerd worden door de onderzoeker, die vooroordelen en perspectieven met zich meebrengt. Hierdoor is het mogelijk dat thema's gemist zijn op basis van deze persoonlijke interpretatie. Dit betekent dat bij reproductie mogelijk andere thema's naar voren komen. Het ontbreken van een tweede onderzoeker kan de objectiviteit limiteren. Echter, door het bijhouden van het analyseproces wordt de transparantie van het onderzoeksproces vergroot, wat bijdraagt aan de validiteit (Bowen, 2009, p. 38).

Vervolgonderzoek

Bij het vooronderzoek bleek dat publiekstijdschriften na 1970 alleen ter plekke in de Koninklijke Bibliotheek beschikbaar zijn, door de hoeveelheid resultaten tussen 1950 en 1969 is besloten de publiekstijdschriften na 1970 uit te sluiten van dit onderzoek. Echter was na invoering van de abortuswet in 1984 het taboe op ongehuwd moederschap pas verleden tijd. Voor volledige visievorming op het onderwerp ongehuwd moederschap is het van belang om publiekstijdschriften uit de periode tussen 1970 en 1984 te onderzoeken. Artikelen over de situatie van ongehuwd moederschap in het buitenland zijn weggelaten in dit onderzoek. Uit eerdere internationale onderzoeken blijkt dat het ongehuwd moederschap in andere landen eveneens een controversieel onderwerp is (Edwards, 1999; May, 2011; Utrata, 2015; Wegar, 1997). Verder onderzoek naar de internationale situatie, zoals deze geschetst is door Nederlandse media, kan bijdragen aan de visievorming.

5. Literatuur

- Archief Bewust Ongehuwde Moeders (BOM) 1977-1982*. (n.d.).
<https://collectie.atria.nl/bibliotheek/item/440948-archief-bewust-ongehuwde-moeders-bom-1977-1982>
- Bakker, N. (2018). In the interests of the child: psychiatry, adoption, and the emancipation of the single mother and her child – the case of the Netherlands (1945–1970). *Paedagogica Historica*, 55(1), 121–136.
<https://doi.org/10.1080/00309230.2018.1514414>
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/qj0902027>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bultman, S., & Van der Klein, M. (2022). *Verslag van het kranten- en literatuuronderzoek: persoonlijke ervaringen met binnenlandse afstand en adoptie: Working paper*. Verwey-Jonker Instituut.
<https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/working-papers-afstand-en-adoptie/>
- Canon Sociaal Werk. (2022). *1930 Federatie van Instellingen voor Ongehuwde Moeders en haar Kind (FIOM) - Canon Maatschappelijke Opvang Nederland, details: Van paternalisme naar ondersteuning*.
https://www.canonsociaalwerk.eu/nl_mo/details.php?cps=11&canon_id=256
- CBAA. (2024, February 1). *Commissie onderzoek Binnenlandse Afstand en Adoptie*.
<https://cbaa.nl/>
- Don, C. (2021). *Afstandsmoeders: Over vrouwen die gedwongen hun kind afstonden 1956-1984*. Thomas Rap.
- Edwards, D. (1999). The Social Control of Illegitimacy Through Adoption. *Human Organization*, 58(4), 387–396.
<https://doi.org/10.17730/humo.58.4.e810675800020161>
- Ensie. (z.d.). *Wat is de betekenis van Publiekstijdschrift?* Geraadpleegd op 16 december 2024, van <https://www.ensie.nl/betekenis/publiekstijdschrift>
- Grant, J. (1998). Raising Baby by the book: The Education of American Mothers. *The American Historical Review*. Yale University Press. Retrieved from
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=52915>

- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2010). *Qualitative research methods*. SAGE.
- Hueting, E., & Neij, R. (1990). *Ongehuwde moederzorg in Nederland*. Zutphen, Netherlands: Walbug Pers.
- Kok, J., Van Der Boomen, N., Dane, J., Hilevych, Y., Hoedemaeckers, J., & Walhout, E. (2017, January). *Beklemd in de scharnieren van de tijd*. Radboud Universiteit https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/2272/2707_Volledige_Tekst_tcm28-256995.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- May, V. (2003). Lone motherhood past and present: The life stories of Finnish lone mothers. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, *11*(1), 27–39. <https://doi.org/10.1080/08038740307277>
- May, V. (2011). Changing notions of lone motherhood in Twentieth-Century Finland. *Women's History Review*, *20*(1), 127–143. <https://doi.org/10.1080/09612025.2011.536395>
- Nijhuis, M. (2024). *Ongehuwd moederschap* (Masterthese). Rijksuniversiteit Groningen. Psychologie. (z.d.). In *Van Dale Online*. Geraadpleegd op 16 december 2024, van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/psychologie>
- Sergeev, D. (2022). Single Motherhood in Postwar Soviet Russia: Cultural Code and its Literary Implication. *Slavonica*, *27*(2), 100–113. <https://doi.org/10.1080/13617427.2022.2144010>
- Tijdschrift. (z.d.). In *Van Dale Online*. Geraadpleegd op 16 december 2024, van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/tijdschrift>
- Utrata, J. (2015). *Women without men: single mothers and family change in the new Russia*. Cornell University Press.
- Van der Linde, M. (2016). *Basisboek geschiedenis Sociaal Werk in Nederland*. Amsterdam, Netherlands: SWP.
- Vissers, P. (2019, September 10). *Trudy Scheele-Gertsen moest haar kind afstaan, nu stelt ze de Staat aansprakelijk*. <https://www.trouw.nl/leven/trudy-scheele-gertsen-moest-haar-kind-afstaan-nu-stelt-ze-de-staat-aansprakelijk~b23a1cc3/>
- Walhout, E., Dane, J., Hilevych, Y., & Kok, J. (2022). Hostages of time: Policy, practice and experiences of relinquishing a child for adoption in the Netherlands between 1956 and 1984. *Annales de démographie historique*, *2021/2*(142), 1-19. <https://doi.org/10.3917/adh.142.0001>
- Wegar, K. (1997). In search of bad mothers: Social constructions of birth and adoptive motherhood. *Women's Studies International Forum*, *20*(1), 77–86. [https://doi.org/10.1016/s0277-5395\(96\)00097-0](https://doi.org/10.1016/s0277-5395(96)00097-0)

6. Bronnen

Adoptie. (1956, March 17). *Beatrijs*, 11. *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006785011:00040>

Burgers, J. (1967, April 8). Van vrouw tot vrouw: “Eigen kinderen.” *Beatrijs*, 14. *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006831002:00005>

De Kat-Presser, H. J. (1957, February). Stamhouders en Kinderbescherming. *Verstandig Ouderschap*, (2). *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001396003:00001>

De Vries Robbé - Van Tricht, E. (1963, January). Adoptie. *Verstandig Ouderschap*, 1. *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001402002:00014>

Flats voor ongehuwde moeders. (1969, December 6). *Margriet*, 49. *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252999004:00038>

Hamilton of Silvertonhill—Philippi, A. M. G. (1957, May). Onze volwassen kinderen. . . : zijn ze volwassen? *Verstandig Ouderschap*, 5. *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001396006:00010>

Henning, B. (1950, June 2). Moeders zonder vaders. *Beatrijs*, (22). *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006766005:00001>

Henning, B. (1953, August 14). Kinderen te geef? *Beatrijs*, (33). *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006776008:00027>

Het kindje dat niet komen mocht. (1968, December 21). *Margriet*, 51. *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252991007:00024>

Hustinx-Dominicus, A. (1955, May 1). Mogelijkheden voor Adoptie. *Vrouwenleven*, (5). *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210329005:00001>

Kalkhoven, R. (1959, March 14). “De schuld echter blijft. . .” *De Katholieke Illustratie*, (11). *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC09:017378011:00028>

Libelle cocktail. (1952, June 27). *Libelle*, (26). *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252898027:00004>

- Leeuwenberg, P. M. (1963, September). Niet getrouwde moeders en kinderen zonder vader. *Verstandig Ouderschap*, 9. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001402010:00013>
- Man & vrouw: Waar zijn toch al die ongehuwde vaders? (1969, November 1). *Margriet*, (44). *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252998005:00001>
- Margriets rad van avontuur: Het liefste meisje dat er was. (1968, September 21). *Margriet*, 38. *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252989006:00012>
- Margriet weet raad. (1963, October 26). *Margriet*, (43). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252950004:00136>
- Margriet weet raad. (1967, March 25). *Margriet*, (12). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252977005:00001>
- Margriet weet raad: Mieke wil haar kindje houden. (1969, December 20). *Margriet*, 51, 128. *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252999006:00001>
- Margriet weet raad: Moederhart. (1965, November 13). *Margriet*, 46. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252967001:00183>
- Met de hartelijke groeten: De ongehuwde vader. (1969, December 20). *Margriet*, (51). *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252999006:00001>
- Met de hartelijke groeten: Je bedje staat klaar. (1967, August 12). *Margriet*, 32. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252980006:00007>
- Mevrouw Kreijns. (1967, October 28). *De Katholieke Illustratie*, 43. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC09:017394018:00039>
- Ongehuwde moeder gaat moeilijke weg. (1964, January). *Verstandig Ouderschap*, (1). *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001403002:00001>
- Ongehuwde Moeders. (1961, September 9). *Vrij Nederland*, (2). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBVRNL01:252292002:00014>
- Over het aannemen van kinderen. (1951, January 6). *Margriet*, (1). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR09:234343001:00035>
- Over Liefde Zonder Vrees En Carezza. (1951, June). *Verstandig Ouderschap*, 6. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001390007:00003>

- Romijn, W. (1952, January). Moraal en Moederschap: de taal der cijfers. *Verstandig Ouderschap, 1. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001391002:00001>
- Steur, W. (1955, November). Adoptie. *Verstandig Ouderschap, 11. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001394011:00011>
- Swaab, L. I. (1953, December). Congres betreffende steriliteit en adoptie. *Verstandig Ouderschap, 12. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001392012:00011>
- Van Bakkum-Nugter, J. W. (1963, August). Onze vrije tribune. *Verstandig Ouderschap, 8. Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001402009:00006>
- Van de hak op de tak: De ongehuwde moeder. (1959, January). *Verstandig Ouderschap, 1. Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001398002:00023>
- Van de hak op de tak: Voor stedelingen met vakantie. (1958, August). *Verstandig Ouderschap, 8. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001397009:00019>
- Van den Bergen, I. (1968, April 13). Ongehuwde Vaders: vier mensen uit “het verdomhoekje” - vier gesprekken met. *Vrij Nederland, (33). Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBVRNL01:252299033:00015>
- Van Houtert, F. (1962b, December 22). Meisjes in afwachting. *Beatrijs, (51). Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006811008:00065>
- Van Houtert, F. (1963, October 5). Om het geluk van mensen. *Beatrijs, 40. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006814014:00008>
- Van Nulandt, H. (1967, November 18). Alleen voor ouders?: Onecht. *De Katholieke Illustratie, 46. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC09:017394021:00061>
- Van Oyen, M. (1962, September 29). Terug naar een evenwichtig leven in de maatschappij. *Vrij Nederland, 5. Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBVRNL01:252294005:00012>
- Van Straaten, L. (1966, July 23). Ook háár kind heeft recht op geluk. *Beatrijs, (30). Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC07:006828004:00047>

- Van Veen, H. G. (1962a, October). De Ongehuwde Moederschapszorg. *Verstandig Ouderschap*, (10). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001401011:00005>
- Van Veen, H. G. (1962b, December). De Ongehuwde Moederschapszorg. *Verstandig Ouderschap*, (12). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001401013:00008>
- Van Veen, C. P. E. B. (1963, May). Geachte redactie,. *Verstandig Ouderschap*, 5. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001402006:00003>
- Waar uw hulp nog noodzakelijk is: 12. Ans en haar baby. (1968, December 21). *Margriet*, 51. *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252991007:00014>
- Wat is uw antwoord op dit probleem van de week?: Zal ik mijn kindje afstaan? (1966, January 22). *Margriet*, 4. *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252968004:00090>
- Wentzel, J. F. (1954, September). Het gaat om meer dan blonde krulletjes alleen. *Ons Gezin*, (9). *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001481009:00027>
- Wiebenga, E. (1963, April). Is de ongehuwde moeder werkelijk a-sociaal? *Verstandig Ouderschap*, (4). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001402005:00013>
- Ykema-Steenbergen, R. (1964a, February). Afstand doen of niet? *Verstandig Ouderschap*, 2. *Delpher*. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001403003:00006>
- Ykema-Steenbergen, R. (1964b, November 21). Ongehuwde Moeders en Adoptieouders. *Vrij Nederland*, (13). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBVRNL01:252296013:00021>
- Ykema-Steenbergen, R. (1964c, November 28). Grottere Onafhankelijkheid voor Ongehuwde Moeders. *Vrij Nederland*, (14). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBVRNL01:252296014:00017>
- Ykema-Steenbergen, R. (1965, January). De rechtspositie van de minderjarige ongehuwde moeder. *Verstandig Ouderschap*, (1). *Delpher*.
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMATR07:001404002:00013>
- Ykema-Steenbergen, R. (1966, March 19). Het erkennen van kinderen. *Vrij Nederland*, 30.

Delpher. <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=KBVRNL01:252297030:00017>

Zal ik mijn kindje afstaan?: Margriet weet raad. (1966, March 26). *Margriet*, (13). *Delpher*.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB37:252969006:00138>

7. Bijlage A

Codeschema's

Figuur 1

Codeschema Ongehuwde Moeder

1950-1956 Ongehuwde moeder	Ervaring moeder	Negatieve gevoelens
		Druk om afstand te doen
		Steun door overheid en instanties
		Verstoten door omgeving
		Hechting aan kind
	Visie op moeder	Minderwaardig
1956-1969 Ongehuwde moeder	Ervaring moeder	Negatieve gevoelens
		Druk om afstand te doen
		Steun door overheid en instanties
		Verstoten door omgeving
		Hechting aan kind
		Druk om te trouwen
		Discriminatie
	Visie op moeder	Minderwaardig
		Slachtoffer

Noot. Bovenstaande figuren geven de codes weer die een beeld schetsen van de ongehuwde moeder en haar ervaring. Deze analyse is gebruikt om deelvraag 1 'Hoe wordt de ongehuwde moeder en haar ervaring beschreven?' te beantwoorden. De tijdsplitsing tussen 1950 tot 1956

en 1956 tot 1969 is gebruikt om de verandering na de ingang van de adoptiewet in beeld te brengen.

Figuur 2

Codeschema Biologische Vader

1950-1956 Biologische vader	Visie op vader	Onverantwoordelijk
1956-1969 Biologische vader	Visie op vader	Onverantwoordelijk
		Lustzoeker
		Zwak
	Ervaring	Druk om te trouwen
		Schaamte
		Te weinig aandacht

Noot. Bovenstaande figuren geven de codes weer die een beeld schetsen van de biologische vader en zijn ervaring. Deze analyse is gebruikt om deelvraag 2 ‘Hoe wordt de biologische vader en zijn ervaring beschreven?’ te beantwoorden. De tijdsplitsing tussen 1950 tot 1956 en 1956 tot 1969 is gebruikt om de verandering na de ingang van de adoptiewet in beeld te brengen.

Figuur 3

Codeschema Belangen Moeder en Kind

Belangen	Belang kind eerst	Gezinssituatie
		Kind houden
		Afstand doen
	Belang moeder eerst	Afstand doen
		Kind houden

Noot. Bovenstaande figuren geven de codes weer die een beeld schetsen van de belangen van het moeder en het kind. Deze analyse is gebruikt om deelvraag 3: ‘Hoe worden de belangen van de ongehuwde moeder en haar kind beschreven?’ te beantwoorden. Voor beide tijdvakken kwamen dezelfde codes naar boven.